

I. Contribuția culturii la cercetarea istoriei

Resursele *ISTORIEI* se multiplică concomitent cu dezvoltarea cercetării, bazându-se în esență pe documente și monumente. Acolo unde instituțiile specializate în valorificarea resurselor sunt active și suficiente, existând un program pentru depistarea lor, *Cultura* primește substanțiale instrumente pentru sedimentare și vehiculare. În România, rețeaua instituțiilor specializate, fundamentate pe cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural, este sistematică, cu o mare tradiție și cu largi potențe încă insuficient utilizate. Evoluția lor din ultimul veac, în ciuda unor anume distorsiuni, indică un curs ascendent, practic, bine orientat de cei care au înmulțit constant numărul colecțiilor muzeale — îmbogățindu-le în substanța lor — și pe acela al monumentelor istorice. În ceea ce privește perioada socialistă, ne aflăm, probabil, în fața unui proces de compensație prin cultură față de suferințele și restricțiile politice. O reacție pe care intelectualitatea, mai ales, a avut-o într-o perioadă de constrângere spirituală. Două generații de specialiști autoformați înaintea celei mature de azi, ce a beneficiat de specializare, au meritul de a fi adunat, cu osârdie și cu o remarcabilă generozitate, valori inestimabile. Tot ele au semnalat, identificat și au așezat sub protecție câteva mii de monumente istorice. În cele ce au întreprins acești predecesori, muzeele le-au stat la îndemână, considerându-le instituții de cultură concretă, teaurizatoare și vehicule de patrimoniu spre marele public. În rândul primei generații au figurat numeroși și modești învățători, profesori, preoți, care au susținut Comisiunea Monumentelor Istorice, organism ce a legat în mod înțelept interesele și componentele mobile/imobile ale patrimoniului cultural național.

Despre toate acestea, despre sensul devenirii lor am scris în ultimii zece ani câteva lucrări de referință.

Ce vom face de acum încolo, cei ce azi, orgolioși și care, justificat, afirmăm noi concepte, o mai sistematică pregătire, un orizont superior și care — mare noroc! — moștenim un sistem de instituții, cu patrimoniu bine selectat și reprezentativ, rezultate științifice și instrumente specifice de protecție, cercetare, conservare-restaurare, valorificare? Lăsăm deliberat deoparte efortul de refacere a celor stricate printr-un șir de măsuri aberante, nejustificate, datând, mai ales, din ultimul deceniu?

Instituțiile, ca atare, au fost și vor fi determinate de însuși mersul societății contemporane, de un proces firesc de adaptare la acesta, de modernizare a conceptelor și a practicii în domeniu.

În acest sens, după căutări și repetate greșeli, după „ereziile” unor pseudospecialiști, toate conducând la pierderi (de timp, energie și substanță profesională), apariția unui *Program* (DACIA PROT PAT) este concludentă și salutară. Acest *Program*, elaborat de Direcția Generală Protecția și Valorificarea Patrimoniului Cultural Național din cadrul Ministerului Culturii, urmărește stoparea anarhiei, reevaluarea sistemului de

instituții specializate și ordonarea efortului specific îndreptat spre asigurarea funcțiilor de bază ale muzeelor și organismelor ce dirijează activitatea din sectorul monumentelor istorice. El se susține prin energiile combinate a cca 2 500 de specialiști care au în gestiune 366 de muzee și colecții, 21 000 de monumente istorice. Orientarea sa revine Ministerului Culturii, prin Direcția Generală Protecția și Valorificarea Patrimoniului Cultural Național, ajutat de consilierea Comisiilor de specialitate domeniială (muzee și, respectiv, monumente), tot acestora incumbându-li-se obligațiile de asigurare financiară și promovare a intereselor materiale și morale la toate nivelurile.

Obiectivele din *DACIA PROT PAT* se derulează ca o firească relație dintre *administratorul general* al patrimoniului cultural național (Ministerul Culturii) și cei *părtași* la gestionarea acestuia ca instituții specializate. Nu este deloc vorba în această relație de ceva nefiresc, Ministerul Culturii fiind finanțator și conceptor totodată, organism central de sinteză și susținere.

Unificând și sistematizând, nu se afectează principiile autonomiei și funcționării democratice a instituțiilor, acestea fiind libere în fondul activităților lor. În schimb, pot fi optim susținute acele acțiuni care prezintă interes general, își demonstrează utilitatea și se argumentează prin conținutul lor. Pe plan local, instituțional, libera inițiativă este încurajată și privită ca o necesitate obiectivă.

DACIA PROT PAT constituie deci, din luna aprilie 1993, un cadru ideatic, orientativ, care a preluat o sumă de priorități de ordin național, pe care le finanțează și le promovează public. Ca atare avem, prin acest *Program*, o concepție domeniială, pe termen de 2—3 ani, activă și flexibilă, adecvată realităților economico-sociale, care poate și va fi mereu îmbogățită.

I s-a adăugat la 15 iulie 1993 un *corp* de proiecte de legi privind protecția patrimoniului cultural mobil și respectiv protecția monumentelor istorice, promovate deja de Ministerul Culturii spre avizele necesare supunerii lor dezbaterii Parlamentului. Aceste proiecte legislative — deziderate reale ale protecției — sunt dublate de câteva demersuri recente privind reglementarea prin hotărâre guvernamentală a regimului de exploatare turistică, comercială și economică a monumentelor istorice (și zonei lor de protecție), respectiv a patrimoniului cultural mobil; tot astfel s-a solicitat argumentat crearea unor noi instituții specializate: Institutul Național de Muzeologie; Laboratorul Central de Conservare și Restaurare; Institutul Național de Proiectare și Conservare a Monumentelor Istorice; Aerofototeca României, inspectoratul județean (al municipiului București) pentru protecția patrimoniului cultural național.

Cele de mai sus derivă dintr-o experiență îndelungată, fiind justificate de procesul obligatoriu de adaptare și modernizare a sistemului ocrotirii patrimoniului cultural. Ele sunt, desigur, doleanțe care puteau fi facil împlinite în perioada 1990/1992, înțirzieră nejustificată creând deja grave pierderi de valori. Astfel că, acum, au mai ales un caracter reparatoriu, condiționând rezolvarea obiectivelor unei politici domeniiale coerente și aplicate.

Important ni se pare să precizăm că prin inițiativele și măsurile organizatorice, legislative și logistice din prima parte a anului 1993, Ministerul Culturii a instituit un sistem național logic, suplu, eficient, refăcând personalitatea instituțiilor specializate, toate acestea în baza unei *Strategii domeniiale* cu obiective, etape, sarcini și măsuri (inclusiv financiare) bine justificate și clar susținute. Din împlinirea acestora vor decurge, în anii următori, rezultatele scontate ce urmăresc ridicarea nivelului cultural prin mijlocirea patrimoniului.

II. Tendințe și posibilități în muzeografia românească contemporană

Întreaga evoluție a muzeografiei românești dovedește o aplicare la materialul concret, transformat de timpuriu în obiecte muzeale, deci investit cu valoare arheologică, istorică, etnografică, artistică, științifică sau tehnică, memorială. Din acest material s-au structurat, treptat, colecțiile și au rezultat muzeele, caracterizate printr-o interesantă diversitate și prin specificul lor. În mod clar, categoriile care creează specificul și, totodată, dau unitate muzeografiei românești sunt arheologia, etnografia, științele naturii.

Care sunt tendințele acestei rețele de 566 unități, ajunse la o structură echilibrată, care sunt limitele ei de dezvoltare?

Mai întâi precizăm că „izvoarele” patrimoniale oferă încă generoase valori domeniului arheologic, fiind mult limitate în ceea ce privește artele. Patrimoniul virtual pe care se poate, deci, baza dezvoltarea rețelei este redus numeric și necesită un mare efort de identificare, recuperare și cercetare. Instituțiile noi pot fi, așadar, create printr-o reorientare tematică și prin repartizări de patrimoniu specific. Oricum, categoriile de muzee care vor putea fi dezvoltate sunt, în primul rând, cele cu profil arheologic, etnografic și tehnic. Și unitățile noi ce pot fi înființate — după un sistematic program — tot în această clasă intră, în plus adăugându-li-se cele memoriale.

Publicul de azi — grăbit, atras de multiple centre de interes, pretențios — impune muzeelor radicale schimbări în substanța lor, în modul de expunere și prezentare, crearea de servicii specifice și facilități de acces la informația specifică. Lui trebuie să i se destineze și o altă expresie muzeală, cu un alt conținut și mesaje. Explicăm acest proces prin schimbările mari de mentalitate, o anume saturație față de uniformizarea muzeală, prejudecăți moștenite și gradul de educație pro muzeu (propatrimoniu) încă scăzut. De aceea toate muzeele trebuie să-și reorganizeze expozițiile de bază, trecând la reevaluarea materialelor și a gradului lor de interes față de public, la reechiparea tehnică și organizarea de servicii. Consomitent cu acest proces — de lungă durată — se impune instituirea unui program-ofertă expozițional, marcat prin expoziții temporare bine justificate și, mai ales, sistematice. Întregul proces nu poate fi privit decât în contextul specificului patrimonial și al ariei tematice și de reprezentare muzeale.

Un loc, credem, noi, însemnat revine reflecției istoriei domeniilor: diplomația, biserica, ocupațiile de bază și adiacente, armata, învățământul, instituțiile fundamentale ale statului etc. I se adaugă istoria culturii, care rămâne un deziderat pentru cunoașterea publică, ce înscrie un obiectiv central pentru istoriografie, în general, și muzee în special. Iată, ca să fim mai concreți, câteva exemple de muzee ce intră în această categorie și care vor trebui înființate: Muzeul Patriarhiei Române, Muzeul Artei și Istoriei Evreiești din România, Muzeul de Artă și Istorie a Sașilor (și svabilor), Muzeul de Artă și Istorie Islamică din România, Muzeul de Istorie și Artă Armenească din România; Muzeul Industriilor; Muzeul Silviculturii; Muzeul Comerțului; Muzeul Băncii României (existent *in nuce*); Muzeul Fotografiei și Cinematografiei; Muzeul Vânătoriei; Muzeul Parlamentului României; Muzeul Diplomației Românești (existent *in nuce*); Muzeul Poliției; Muzeul Justiției; Muzeul Școlii (existent ca patrimoniu, a.n.); muzeele de arme; muzee universitare; muzee de ramuri industriale; Muzeul Poștei și Comunicațiilor; Muzeul Căilor Ferate (de reînființat, n.a.); Muzeul Arhitecturii și Construcțiilor, Muzeul Mobilierului etc.

Multe din aceste muzee vor primi statutul de instituții naționale, subordonate Ministerului Culturii, asigurându-se astfel un mod armonios și încurajator de acțiune competitivă.

Un alt palier domenal conduce spre dezvoltarea muzeelor de sit, azi exprimând o mare ascendență în circuitul cultural. Pe lângă cele existente (Histria, Adamclisi, Ulpia Traiana, Sarmizegetusa, Cucuteni, Cotnari), care trebuie dezvoltate, se impun muzee la Capidava, Grădiștea Muncelului, Porolissum, Bradu, Răcățanu etc. Mai mult, la acest capitol putem întrevedea posibilitatea tematizării unor muzee: Muzeul Civiliz-

zației Greco-Romane (în Dobrogea), Muzeul Civilizației și Artei Bizantine; Muzeul Civilizației Daco-Romane (în organizare la Deva, n.a); Muzeul Migrațiilor etc.

Altă zonă de maximă importanță o ocupă muzeele provinciale, care vor trebui să reflecte întocmai evoluția specifică a Transilvaniei, Banatului, Moldovei, Bucovinei, Olteniei, Dobrogei. Acestea pot fi reorganizate, plecându-se de la specificul istoric, etnografic, artistic și cultural, cu precădere urmărind aria provinciei respective cu toate elementele ei caracteristice. În expunerea lor vor fi prezentate ocupațiile și relațiile umane pe un anume teritoriu, eliminându-se caracterul didactic și tendința de generalizare actuală.

În cadrul procesului de reprofilare și dezvoltare se înscriu muzeele zonale (istorice, etnografice, artistice), cum sunt cele de la Oradea, Caransebeș, Sighetu Marmăției, Drobeta-Turnu Severin, Câmpalung Moldovenesc, Alexandria, Tulcea. În același grup, muzeele etnografice în aer liber încă au posibilitatea să-și adauge unități noi în județele Satu Mare (Codru), Alba, Caraș-Severin, Tulcea, Prahova, Olt, Bihor, Iași, Brăila, Botoșani, Neamț, dezvoltându-se cele de la Suceava, Miercurea-Ciuc, Sfântu Gheorghe, Negrești (Satu Mare), Crâng (Focșani).

Muzeele județene — baza sistemului muzeal din România — urmează un firesc proces de clarificare, sistematizare și reorganizare tematică și expozițională. Ele nu mai pot exista în formele actuale care au diminuat peste tot specificul ariei lor de reprezentare. Tocmai acesta trebuie să primeze să fie evidențiat ca elementul central în raport cu linia evoluției istorice caracteristice. Mai clara subliniere a resurselor, a caracteristicilor habitatului uman din teritoriul lor, prezentarea intercondiționării mediu-om, a legăturilor și ocupațiilor tipice, rezultatele acțiunii în timp, rostul bisericii și istoria culturală proprie sunt deziderate de împlinit. Un accent major pe problematica tradițiilor din aria județeană, a eventualelor legături interetnice, reliefaarea personalităților și a rostului acestora, iată obiective de o mare valoare și grad de dificultate pentru ridicarea standingului muzeului județean. Atunci când instituția muzeală județeană — ex. Muzeul Național Secuiesc (Sf. Gheorghe) — își revizuieste tematica, aria de reprezentare și le justifică, reorganizarea este bine venită, cu condiția obligatorie de a păstra acele elemente caracteristice pentru evoluția istorică a teritoriului (în acest caz vestigiile ce demonstrează prezența daco-romană) sau de a le acorda acestora locul într-o altă instituție exclusiv de rang județean.

În rețeaua muzeală din România un loc pregnant vor ocupa alte două categorii : muzeele ecologice și cele memoriale. Primele — având deja reușite centre la Pitești, Ploiești, Drobeta-Turnu Severin, Deva — au șansa unei dezvoltări prin reprofilarea colecțiilor existente (ex. Brașov, Timișoara, Cluj, Iași) sau marcarea specificului prin noi expoziții de bază (ex. Bacău, Dorohoi, Galați, Brăila, Tulcea etc.). În cadrul acestor muzee, acvariile, terariile, grădinile zoologice pot deveni importante obiective, în viitor fiind de încurajat chiar declarări de noi grădini botanice.

Subcategoria ecomuzeelor poate să evolueze și în această clasă de instituții, printr-o conlucrare cu domeniul etnografiei.

A doua clasă, cea a muzeelor memoriale, ocupă un loc aparte în plasma culturală națională. Multe dintre acestea pot fi înființate în coeziune cu muzeele de istorie, altele sub patronajul muzeelor de istoria literaturii. Și într-un caz și în celălalt mulțimea personalităților care nu se exprimă încă pentru memoria colectivă prin astfel de mijloace este foarte mare.

În sfârșit, muzeografia contemporană din România are acută nevoie de reflecția istoriei recuperate, astfel că o serie de muzee ar putea să izvorască din acest deziderat. Nu ar trebui, de exemplu, exclus un Muzeu al Terorii (spațiu posibil Doftana), cum un Muzeu al Mijloacelor Comunizării poate fi dezvoltat în cazul expunerii în nuce de la închisoarea din Sighetu Marmăției.

Generația contemporană, evoluând într-o lume în excepționale procese de transformare, are obligația de a-și marca posibilitățile, concepția și filosofia culturală prin așezăminte muzeale moderne. Practic, inițiativa poate aparține oricui, ea fiind așteptată,

de exemplu, de la cultele religioase. De ce câteva muzee nu s-ar organiza din colecțiile episcopale sau cele aflate în centrele de concentrare?

Revine acestei generații obligația de a ridica mai multe muzee, noi, moderne, în diverse locuri din țară, compensând unele prejudecăți din anii dictaturii comuniste. Orgoliul național și modernizarea sunt procese ce pot fi armonizate în muzeografie. Iată, lipsește un spațiu adecvat pentru *Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei* care printr-o construcție modernă, nouă, plasată în inima Ardealului, ar trebui să afirme prezența românească și conviețuirea elementului autohton, veacuri de-a rândul, cu sașii, secuii, maghiarii, evreii. Nu-avem în județul cu cea mai clară densitate istorică daco-romană — Hunedoara — un muzeu mare, modern, care să exprime civilizația aceasta unică.

Ne lipsește *Muzeul Național de Istorie a României*, care ar trebui amplasat în construcția deja ridicată în acest scop și — important — realizată după un riguros studiu de specialitate, care ar acorda un argument major tezelor istoriografiei naționale.

Acestea și altele, vizând introducerea curentă a informaticii în munca muzeografului și conservatorului, prezentarea de mobilier, mijloace de ecleraj și tehnică video pentru muzee etc., sunt obiective pe care cultura de azi trebuie să le recepționeze, să le însușească și să le pună în practică.

III. Monumentele României — o zestre economică total neglijată

Vorbind despre muzee, am atins direct problematica monumentelor istorice, acestea adăpostind în bună măsură rețeaua muzeală. Desigur, nu este acum cazul să tratăm complet cele ce decurg din *DACIA PROT PAT*, pentru acest domeniu. Să afirmăm clar că, aici, aberațiile din ultimi ani ai dictaturii au lăsat urme grave greu de îndreptat mai ales în condițiile dificile ale perioadei de tranziție. Caracterul de recuperare, în acest sector, primează deci.

Unul din obiectivele primare privind monumentele este acela al protecției lor fizice, irealizabilă fără o cunoaștere concretă a numărului, importanței (categoriei), stării, deținătorului și posibilităților de valorificare.

Chiar și în afara existenței unui sistem juridic specializat, autonomia locală acreditează statutul de *bun public* monumentelor istorice, deci organelor administrative, în primul rând, le incumbă o răspundere pe linia întreținerii și conservării lor. Pentru o protecție reală, trebuie să cunoști obiectul ei, ori aceasta presupune un proces de cercetare sistematică, de fixare periodică a „stării de sănătate” a fiecărui obiectiv și — nu în ultimul rând — de trecere a monumentelor, prin hotărâri locale, în regim de bunuri publice protejate. Toate aceste aspecte revin Direcției Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, care trebuie să lanseze un *Program* special destinat evidenței, cercetării, protecției și punerii în valoare a monumentelor din teritoriu. Aceasta, cu concursul autorităților județene, a Ministerului Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului, Secretariatului de Stat pentru Culte, a consiliilor locale și inspectoratelor pentru cultură. În afara unui asemenea Program, orice lucrare în domeniu riscă a fi acuzată de nefundamentare științifică și subiectivitate. Un grafic cu monumentele țării, cu componentele lui județene și locale, devine obligatoriu, el incluzând etapele intervenției calificate în ceea ce privește conservarea și restaurarea.

Cu atât mai acută este această lucrare, cu cât resursele materiale nu sunt la nivelul gravei stări de sănătate a câtorva mii de monumente istorice. O etapizare a demersului calificat, în funcție de importanța și locul unui anume monument în ierarhia generală locală, se impune în mod imperios. Și în acest an, guvernul a acordat o sumă modestă dar sigură — 1,5 miliarde lei — pentru restaurarea monumentelor istorice, făcând dovada interesului său față de patrimoniul istoric construit. Este cazul să precizăm că și alte

instituții centrale — în special Ministerul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului, Secretariatul de Stat pentru Culte — adaugă importante fonduri în aceeași direcție, acestea fiind înmulțite până în limitele aproximative de 5 miliarde lei prin contribuțiile consiliilor județene (exemplul pozitiv oferind județele Prahova, Iași, Hunedoara, Tulcea, Constanța ș.a.). Ceea ce trebuie, însă, dezvoltat este actul de implicare local în administrarea, restaurarea și protecția monumentelor istorice. Căci un mare număr din acestea sunt azi inadecvat utilizate, chiar în paguba lor, părăsite de către administrația locală, care așteaptă ca Ministerul Culturii, respectiv Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, să suporte integral costurile întreținerii și restaurării lor. Devine, însă, tot mai evidentă implicarea bugetului special destinat prin Ministerul Culturii la acele monumente istorice care au o importanță deosebită, de rang național, și chiar la acestea doar parțială. În schimb, se observă cu ușurință marele profit pe care monumentele istorice îl aduc turismului, activităților comerciale și economice dezvoltate în anturajul lor, fără de care multe întreprinderi de stat și private n-ar putea exista. Se cuvine, deci, ca toți beneficiarii — și cei așezați în „vadul” monumentelor — să contribuie cu o cotă parte din profit la întreținerea și restaurarea acestora. De altfel, în acest sens, Ministerul Culturii a înaintat guvernului o serie de propuneri, desprinse din *DACIA PROT PAT*, care urmăresc asemenea aspecte. După cum se știe, folosința monumentelor istorice este un aspect condițional pentru protecția lor. Noi opinăm, desigur, pentru o folosință culturală, cu precădere, dar nu excludem în nici un fel pe cea turistică sau comercială. Precizăm, însă, că folosința culturală este singura care păstrează nealterate caracteristicile istorice, artistice, arhitecturale ale monumentelor. Actualmente, tendința generală este de a dezvolta o folosință cultural-turistică, care să utilizeze în mod optim valențele obiectivelor de interes monumental. Acest aspect se extinde prin turismul montan și ecoturism, prin cel agropastoral — în zonele etnografice, oferind o clasă de investiție și profit unicat. O nouă legătură între muzeu-monument istoric și anturajul acestuia se observă gata de a primi soluții interesante. Mari spectacole în aer liber la Histria ori Sarmizegetusa (teatru antic), la cetățile Hunedoarei, Bran, Brașov, Suceava, Severin, Curtea Veche-București, Neamț (teatru medieval și recitaluri) sunt așteptate de public și așteaptă realizatorii. Genul de spectacol sunet și lumină, concerte și recitaluri — deja practicate la Muzeul Peș-Sinaia, Muzeul Național Cotroceni, în muzeele etnografice în aer liber — poate deveni componentă a unei inedite și interesante oferte culturale. Ce probleme ridică asemenea viziune? Multiple: de ordinul dotărilor tehnice, de conservare severă, de concepție artistică și de conținutul programelor. Oricum, ele sunt dorite și așteptate de un public ce poate beneficia, astfel, în mod inteligent și cu costuri reduse, de marele act de cultură și artă.

Crearea unor noi structuri, de modelare și experimentare, la monumentele istorice este o imperioasă necesitate. Mai întâi, *Institutul de proiectare și restaurare*, care trebuie să asigure constituirea metodologiilor, a normelor de proiectare, urmărire și prognoză a restaurării. Numai cu o concepție modernă, aplicată la nevoile reale ale amplului și sistematicului demers de restaurare, ținând cont de noile relații ale instituției centrale cu județele, dar și cu marii deținători de monumente, se poate azi opera. Un alt segment specializat ce trebuie înființat este *Aerofototeca Românică*, unde se va tezauriza banca de date asupra siturilor istorice și naturale, a rezervațiilor de arhitectură, arheologie și biologie. Bazați pe o viziune comparată asupra exploatarea diverse a solului se poate interveni eficient pentru protecția activă a obiectivelor vizate de intervențiile ofensive.

Deși Programul *DACIA PROT PAT* nu fixează încă, considerăm că legislației proiectate trebuie să i se adauge alte trei acte normative: O *lege pentru protecția monumentelor de eroi*, o *alta pentru proiectarea, realizarea și amplasarea monumentelor de for public și legea pentru pictura bisericească*. Toate acestea pot asigura un sistem logic, în strânsă legătură cu tradițiile, cu evoluția urbanistică a teritoriului, cu necesitățile de ordin estetic.

Cât privește strategia specifică, capitolul protecției monumentelor istorice, urmează să acorde prioritate conservării și restaurării obiectivelor arheologice. Acestea se găsesc — împreună cu cele de arhitectură populară vernaculară — printre cele mai periclitate categorii de monumente istorice. Mai ales, noul regim al pământului conduce la o exploatare care a produs deja numeroase „căderi” de monumente.

Apreciind ca timide rezultatele obținute pe linia constituirii unor șantiere-pilot, vedem în acestea un sector ce trebuie mult dezvoltat. Atât șantierele-pilot de restaurare propriu-zisă, cât și cele de restaurare a picturii murale vor trebui dezvoltate, asigurându-se în fiecare provincie istorică un număr de 10 și respectiv 3 obiective permanente de acest tip. Noile tehnici de restaurare, comportamentul monumentelor pre și postrestauratoriu la agenții naturali ori la impactul cu factorii poluanți, metodele de lucru la lucrările speciale (parament, substructii, acoperișuri, trotuare, instalații interioare și exterioare etc.) sunt câteva categorii de sarcini ce stau în fața DMSI. Un nou acord de colaborare cu direcțiile de specialitate județene, încurajarea inițiativei calificate private atât în proiectare cât și în execuție (cu condiția atestării calificării primelor, și persoanelor particulare) rămân a fi îndeplinite cât mai repede.

Un alt aspect ce necesită rezolvarea de urgență este cel al pregătirii și specializării forței de muncă calificată la monumentele istorice. În primul rând este vorba despre tehnicieni și muncitori de înaltă calificare pentru lucrări speciale, ca și de ingineri și arhitecți-conservatori și restauratori. Este clar că acest proces nu poate fi realizat în afara sistemului de învățământ general, în care trebuie introduse programe medii, superioare și postuniversitare cu o astfel de destinație.

Legăturile externe pe linia organismelor specializate — UNESCO, Consiliul Europei — au beneficiat în ultimii ani de o sporită atenție. Cele mai multe și consistente au privit reluarea unor legături de specialitate, reintrarea în sistemul internațional. În interior, multe din aceste relații au ca rezultat o mai clară sistematizare a demersului, rămânând, însă, adeseori ca aspecte de documentare și nu de cooperare în plan practic. De aceea credem a fi necesare extinderile de acțiuni comune (șantiere, în primul rând), care să depășească stadiul de comunicare profesională trecând în cel al conlucrării concrete. România poate oferi în acest sens obiective-pilot deosebit de importante pentru studiere și experimentare în domeniul impactului factorilor exteriori asupra picturii murale, a efectelor seismice la monumentele istorice ori a amenajării specifice a siturilor arheologice. Încurajate și prin asistență internațională, asemenea șantiere-pilot pot deveni centre de pregătire și specializare pentru personalul monumentelor istorice.